

Teollisen kulttuuriperintömme tallennus: muistiorganisaatioiden ja yritysmaailman vastuutehtävä

Satu Savia

Maamme teollisen kulttuuriperinnön turvaamisen strategioita on pohdittu yli kahdensadan hengen voimin tänä ja viime vuonna seminaareissa Suomen kansallismuseon auditoriossa. Niin museoiden ja arkistojen kuin elinkeinoelämänkin edustajat ovat saaneet seminaareissa tietoa yritysten museo- tai tallennustoiminnasta sekä yritysten ja ammatillisten museoiden yhteistyöstä.

Teollisuustuotteet museossa

Ensimmäinen yrityksille ja museoille suunnattu seminaari *Teollisuustuotteet museossa* 15.10.2001 antoi osallistujille tietoa mm. teollisesti valmistettujen tuotteiden tallennuksesta ja Museovirastossa tehdyn yritysten kokoelmia koskevan kartoitustyön tuloksista sekä Suomen muoviteollisuus ry:n MuoviSuomi

-näyttelystä ja lääketehdas Leiraksen museoesineistöstä. Teollisuuden ja Työnantajain Keskusliiton TT:n edustaja puolestaan toi mukaan teollisuusyritysten näkökulman.

Kertakäyttöajan kulutustavaroiden tallennus

Museoviraston tutkija Antti Metsänkylä on perehtynyt erityisesti teollisesti tuotettuun aineistoon. Hän paneutui *Teollisuustuotteet museossa* -seminaarin puheenvuorossaan teollisesti valmistettujen kulutustavaroiden rooliin museoissa sekä pohti teollisen kulttuuriperinnön turvaamisen laajaa tehtäväkenttää. Metsänkylä toi esiin ongelmat, joita museo kohtaa kun se haluaa tallentaa teollisen ajan arkielämää. Museon on nimittäin mm. otettava huomioon suurina sarjoina valmistetut esineet, jotka teollisen ajan alkuvuosikymmenten jälkeen ovat koko ajan muuttuneet yhä nopeampaan kiertoon tarkoitetuiksi ja yhä vähemmän kulutusta kestäviksi.

Kuten Metsänkylä totesi, on museo-maailmassa kansainväliselläkin tasolla käyty jo 1970-luvulta lähtien keskustelua siitä, voidaanko esine ostaa museoon suoraan kaupasta ilman että kukaan ihminen on sitä omistanut ja käyttänyt. Monet museoihmiset ovat vastustaneet ajatusta sillä perusteella, että museoesineellä on aina oltava historia, tarina, joka liittyy sen siihen kulttuuriin jota se museossa edustaa. Sarjatuotannon kohdalla tilanne alkaa Metsänkylän mukaan kuitenkin olla toinen: ei tietenkään haittaa, jos museo saa kokoelmiinsa tehdasvalmisteisen esineen, jonka omistaja ja käyttäjä ja muitakin kontekstitietoja tunnetaan mahdollisimman tarkkaan, mutta se ei ole enää kai-

kissa tapauksissa välttämätöntä.

Nykyisessä esinekulttuurissa kansalaisesta on tullut kuluttaja. Museoiden tavoitteena onkin usein ollut saada koelmiin eri ajanjaksojen suosituimmat, eniten käytetyt kulutustavarat. Mikäli tavoitteisiin päästäisiin, toteutuisi massatuotannon ajan osalta kulttuurintutkijoiden kaikkiin aikakausiin kohdistama pyrkimys selvittää ja tutkia sitä mikä on kulloinkin ollut yleistä ja tyyppillistä.

Tutkija Metsänkylä kertoi alustukseensa lisäksi teollisesti valmistettujen kulutustavaroiden tallennuksen tilanteesta nyky-Suomessa. Hän kertoi, että monilla museoilla on jo hyvät peruskokoelmat massatuotannon ajalta, mutta että aukkoja ja puutteita on vielä varmasti. Ongelmana on mm. kertakäyttöajattelu, jonka mukaan kulutustavaroita ei ole tarkoitettukaan kestäväksi pitämään ja harvoja tuotteita enää korjataan. Tuotteiden yhä nopeutuva kierto on saa-

Köysitehdas Linnankadulla Turussa vuonna 1977. Kuva: A. Hirsjärvi/Museovirasto.

nut aikaan, että voi olla todella vaikeaa löytää museon näyttelyyn esinettä, joka oli vielä äskettäin yleinen ja jonka kaikki muistavat.

Teollisuus ja museot -seminaari

Jo ensimmäisen seminaarin myötä kävi ilmeiseksi, että teollisuustuotteiden tallennus koetaan tärkeäksi, kuuluvathan teollisuustuotteet kansakuntamme historiaan käsin tehtyjen uniikkituotteiden ohella. Vuoden 2001 seminaari saikin jatkonsa 8.10.2002, jolloin seminaari *Teollisuus ja museot* pidettiin Teollisuuden ja Työnantajain keskusliitossa hotellilla Palacessa. Seminaarin nimen mukaisesti osanottajoukko koostui asian tuntijoista, jotka toimivat museoissa, arkistoissa ja yrityksissä. Myös seminaarin esitelmöijät ja alustajat edustivat pääasiallisesti em. organisaatioita, mutta mukana oli puhujia myös muilta ta-
hoilta.

Seminaarin avasi Teollisuuden ja Työnantajain keskusliiton toimitusjohtaja Johannes Koroma, joka kertoi TT:n suosittelavan yrityksille niiden oman kulttuuriperinnön tallentamista. Samalla Koroma totesi, ettei TT voi painostaa jäseniään tuohon tehtävään. Toimitusjohtaja Koroma vakuutti puheessaan pitävänsä seminaaria ja sen vuoden takaista edeltäjää tärkeinä tapahtumina, ja suositteli toiminnan painopisteen siirtämistä seuraavaksi paikallistasolle.

Teollisuus ja museot -seminaari jatkui TT:n historiankirjoittajan, filosofian tohtori Markku Mansnerin mielenkiintoisella kulttuurihistoriallisella katsauksella Eteläranta 10:n, Palacen talon, 50-vuotiseen historiaan. Etelärannasta

osanottajat siirtyivät kahtena ryhmänä museoekskursiolle, joista toinen suuntautui Eiraan Oy G. W. Sohlberg Ab:n museoon, toinen Päivälehdessä museoon.

GWS-museo – toteutunut unelma?

Vuonna 2000 avattu Oy G. W. Sohlberg Ab:n museo, eli GWS-museo, on ilahduttava esimerkki siitä, miten yritykset ovat viime aikoina heränneet kunnostamaan museonäyttelyitään. Jo se, että GWS on valinnut museonsa sijoituspaikaksi edustustilansa, tehtaan teknisen johtajan Toivo Sohlbergin entisen jugend-talon Helsingin Eirassa, osoittaa, että museoilla voi olla suuri pr-arvo yritykselle. Osoitteessa Ehrensärdintie 25 toimiva GWS-museo kertoo yrityksen historiasta ja siten yritysintituution pysyvyydestä. Museotoimintaa voidaan pitää myös eräänä kulttuurisponsoroinnin muotona, osoituksena siitä, että yritys on kiinnostunut kulttuuriperinnöstämme.

GWS-museon näyttelytilat muodostuvat neljästä huoneesta, joista kukin on varattu yhdelle Sohlbergin toimintaa johtaneista sukupolvista. Näyttely esittelee kronologisesti GWS:n historian ja kehityksen 1870-luvun peltisepänliikkeestä 2000-luvun kansainväliseksi teollisuuskonserniksi.

Museon kokoelmiin kuuluu noin 2000 esinettä. Näyttelyyn on pantu esille satoja GWS:n valmistamia tuotteita alkaen G.W. Sohlbergin, yrityksen perustajan, valmistamasta rahalippaasta vuodelta 1875. Nykyhetken tuotanto, teollisuus- ja myymäläkalusteet sekä kontit on esitely valokuvien ja monitoreissa pyörivien tuote-esittelyfilmien avulla. Poikkeuksen muodostaa GWS Pikval Oy, jonka suunnittelemiin ja raken-

tamiin vitriineihin esineet ja valokuvat on asetettu näytteille. Näyttelyä elävöittävätkin myös vanhat mainosfilmit 1950- ja 1960-luvuilta.

Tarvitaan tekoja paikallisella tasolla

Seminaarin toinen osuus jatkui museo- ja kurssioiden jälkeen Kansallismuseon auditoriossa. Museoviraston pääjohtaja Henrik Lilius korosti avauspuheessaan teollisen kulttuuriperinnön tallentamisessa tarvittavan paikallistason toimintaa. Hän kertoi kulttuurihistoriallisen museotoiminnan lähtökohdista ja kansallisen heräämisen merkityksestä koko museolaitoksen synnyssä. Liliuksen mukaan muistiorganisaatioiden ja sen teollisuuskumppaneiden tulisi tästä eteenpäin keskittyä ratkaisemaan, millaisin konkreettisin työtavoin ne voisivat kohdata ongelman, jonka aiheuttaa teollisesti tuotettujen kulutustavaroiden valtava määrä.

Kulutussyhteiskunta ja tuotepaljous

Kuluttajatutkimuskeskuksen tutkija Mika Pantzar tarkasteli alustuksessaan kulutuksen trendejä ja niiden vaihteluun vaikuttaneita syitä. Pantzar kertoi kulutussyhteiskunnan alun vaiheista Englannissa, Ranskassa ja Yhdysvalloissa ja pohti viimeksi mainitun roolin ylivoimaisuutta Suomessa. Pantzarin mukaan demokraattinen massakulutussyhteiskunta sai alkunsa 1900-luvulla ja kulutuksen merkittävä kasvu alkoi 1950-luvulla. Kulutuksen kasvu jatkuu yhä: asumiseen, liikenteeseen, viihdytykseen ja vapaa-aikaan liittyvä kulutus on olennainen osa nykyihmisen elämää. Esimerkkinä teollisen tuotannon mittakaavasta Pantzar käytti Stockmannin tavaratalon tämän hetkistä 500 000

tuotteen valikoimaa.

Teollisuuden tuotteet ja laitteet museokokoelmissa

Täysipainoisia tietopaketteja museo- ja arkistotyön sekä kulttuuriympäristöjen tallennuksen alalta tarjosi seminaarissa joukko alan asiantuntijoita. Designmuseon intendentti Ebba Brännbackin alustuksessa oli aiheena teollisuustuotteiden tallennuksen näkökulmat, Tekniikan museon insinööri Raimo Paappa kävi osuudessaan läpi tekniikan ja teollisuuden koneiden ja laitteiden tallennukseen liittyvää problematiikkaa, johon kuuluu mm. prosessiteollisuuden taltiointi. Kuten Paappa totesi, teollisuuden koneiden ja laitteiden koko aiheuttaa omat ongelmansa museoiden kokoelmapolitiikalle. Teollisuuteen liittyvän materiaalin fyysinen taltiointi voi ollakin usein vaikeaa tai jopa mahdotonta. Silloin on tyydyttävä muunlaiseen dokumentointiin, jossa apuna voivat olla virtuaaliprosessi tietokoneella, liikevalotaulut, pienoismallit, valokuvat, videot, filmit, piirustukset ja muu arkistomateriaali.

Yli-intendentti Kaija Steiner-Kiljunen Suomen kansallismuseon konservointilaitokselta paneutui alustukseensa teollisuustuotteiden säilytysolosuhteisiin ja käsittelyyn. Arkistoinneistojen säilytyksestä puolestaan kertoi arkistonjohtaja Matti Lakio Suomen Elinkeinoelämän Keskusarkistosta.

Teollisuusympäristöjen uudelleenkäyttö – vaihtoehto rakennussuojelulle?

Teollisuudenalan kulttuuriperintöön kuuluvat olennaisesti teollisuusympäristöt. Niiden säilymisen merkitykses-

tä alusti Teollisuusperinteen Seura r.y:n edustaja, tutkija Lauri Putkonen. Putkosen mukaan uuden käytön löytäminen vanhalle tehdasrakennukselle on osoittautunut suojelulainsäädäntöä tehokkaammaksi turvaksi teollisuuden kulttuuriperinnölle.

Putkosen alustuksesta kävi ilmi, että kautta aikain on keksitty uusia käyttömuotoja teollisuusrakennuksille. Alkuperäisestä käytöstä poisjääneen rakennuksen uudelleenkäytölle ovat kehitelleet muotoja sekä jokin muu teollisuudenala että taho aivan eri alalta. Esimerkkeinä tehdaskiinteistöjen uudelleenkäytöstä Putkonen esitteli Arabian tehdasalueen ratkaisut. Nykyisin Arabian alueella toimii useita oppilaitoksia: Taideteollinen korkeakoulu, Pop & Jazz Konservatorio ja Helsingin kaupungin taiteen ja viestinnän oppilaitos. Alueellahan on jo perinteisesti sijainnut rinnakkain teollisuutta ja asuntoja. Tämä perinne jatkuu kun uuden asemakaavan mukaiset asuinkorttelit rakennetaan Arabianrantaan.

Putkonen kertoi puheenvuorossaan myös mm. turkulaisten menestyksekkäästä tavasta uudelleenkäyttää teollisuuslaitoksia. Putkonen mainitsi Turun Aurajoen rannassa sijaitsevan entisen sokeritehtaan, joka kuuluu maamme vanhimpiin tehdasrakennuksiin, olleen toimistokäytössä liki koko 1900-luvun. Oiva esimerkki on myös Turussa molemmin puolin Aurajokea sijaitseva Crichton & Vulcanin telakka-alue, joka entisen köysitehtaan rakennusten ohella muodostaa nykyään turkulaisen kulttuurin monitoimikeskuksen.

Yritysmuseotoiminnan ongelmat ja edut

Teollisuus ja museot -seminaaripäivän lopuksi siirryttiin käytännön kokemuksiin, joista kertoivat omakohtaisesti museonhoitaja Pekka Soininen Äänekosken kaupunginmuseosta ja M-realin museosta sekä tiedottaja Heli Soini Raisio Yhtymästä. Heidän alustuksensa valottivat konkreettisesti ongelmakohtia, joihin liittyy yritysmuseotoimintaan. Epävarmuus museon toiminnan jatkuvuudesta yrityksen omien muutosten keskellä, rahoituksen turvaaminen, työvoiman saaminen kokoelman hoitoon ja kartutukseen sekä opastuksiin, asianmukaisten tilojen saaminen ja niiden pitäminen museon käytössä jäivät mieleen alustajien käytännön esimerkeistä. Toisaalta museon olemassaoloa pidettiin tärkeänä sekä yrityksen itsensä että sen vieraiden taholta.

Keski-Suomen museon kiertävä amanuenssi -kokeilu

Kiertävä amanuenssi Virpi Mäkinen kertoi Keski-Suomen museon alueella käynnissä olevasta uudesta kokeilusta, kiertävästä amanuenssista. Kiertävä amanuenssi on museoammattilainen, jonka palkan maksaa useampi yritys- tai muu museo suhteessa hänen kuhunkin museoon tekemänsä työpanokseen. Paikallinen ammatillinen museo, esimerkiksi Maakuntamuseo, on tällaisessa toiminnassa keskeinen museoammatillisuuden jatkuvuuden ja saatavuuden takaaja.

Vaikka kiertävän amanuenssin myötä yhteistyöhön liittyvät museot eivät kaikki joudu palkkaamaan itselleen omaa museotyöntekijää, vaatii kiertävän amanuenssin yhteistyöhön osallistuminen

osakasmuseoilta panostustakin. Mäkinen korosti puheenvuorossaan myös, että yhteistyömuseoiden on välttämättömästi sitoutua museotoiminnan jatkuvuuteen, museaalisten periaatteiden mukaiseen hoitoon ja suunnitelmallisuuteen. Museoiden on myös tarjottava kiertävälle amanuenssille paitsi riittävät resurssit myös tarpeelliset työtilat ja realistiset toimintaperiaatteet museotyölle esim. museotoimikunnan ja toimintasäännön avulla.

Keski-Suomessa parhailaan kokeiltava kiertävän amanuenssin ratkaisua voi kaikesta päätellen suositella muuallekin. Etuna voi nähdä, että kun museoiden hoito keskittyy yhdelle ihmiselle, yhteydet eri laitos- ja yritysmuseoiden välillä tiivistyvät. Amanuenssi, joka tuntee oman alueensa museot voi luoda näiden välille toimintaa, joka käyttää hyväkseen synergiaetua.

Lopuksi

Seminaarin päätöskeskustelussa painotettiin edelleen paikallisuuden merkitystä ja toivottiin Museovirastolta osallistumista toiminnan käynnistämiseen ja koordinointiin. Teollisen kulttuuriperinnön tallentaminen tuleville sukupolville on meidän velvollisuutemme. Miten tarttua vastuullamme olevaan velvollisuuteen?

Vastuun laajuuden tiivistä oivallisesti vuoden 2001 *Teollisuustuotteet museossa* -seminaarissa GWS-museon näyttelysuunnittelija Leena Hiltula (nyk. Vantaan kaupunginmuseon johtaja): ”Teollisilla tuotantolaitoksilla on varastoitua talletettuna yhteensä kymmenien tuhansien esineiden, valokuvien ja

arkistoaineistojen kokoelmat, jotka ovat usein jopa tutkijoidenkin vaikea tavoittaa. Monet tällaiset kokoelmat ovat vaarassa tuhoutua joko puutteellisen varastoinnin vuoksi tai siksi, että ne heitetään turhaa tilaa vievänä vanhana rojuna kaatopaikalle. Kaikkea ei tietenkään voi kerätä ja tallentaa.”

Ongelmia ratkaisemaan ja teollisuusperinnön tallettamisen vastuullista tehtävää auttamaan on tarkoitettu Museovirastossa suunnitteilla oleva opaskirja, jolle *Teollisuustuotteet museossa* ja *Teollisuus ja museot* -seminaarien esitelmät muodostavat yhden lähdeaineiston. Lisäksi Museovirasto ja Teollisuuden Työnantajain Keskusliitto suunnittelevat paikallistason toiminnan alulle saattamista yhteistyössä. Opaskirjaa ja yhteistyön tuloksia odotellessa keskustelu ja yhteistyö museoiden ja teollisuusyritysten välillä toivottavasti on jo kuitenkin alkanut paikallistasolla.

LÄHTEET:

Antti Metsänkylän artikkelit:

<http://www.nba.fi/DEVELOP/seminariohjelma.htm>

<http://www.nba.fi/DEVELOP/teollijamus02.htm>

Teollisuustuotteet museossa ja *Teollisuus ja museot* -seminaarien alustukset ja esitelmät:

Hiltula, Leena, 2001. GWS-museo.

Lilius, Henrik, 2002. *Teollisuus ja museot* -seminaarin avausanot.

Mansner, Markku, 2002. Palacen talon vaiheilta.

Mäkinen, Virpi, 2002. Kiertävä amanuenssi yritysmuseoiden henkilöistä ratkaisuksi? Kokemuksia Keski-Suomesta.

Paappa, Raimo, 2002. Tekniikan ja teollisuuden koneiden ja laitteiden tallennuksen näkökulmia.

Panzar, Mika, 2002. Kulutuksen vuosisata.

Putkonen, Lauri, 2002. Teollisuusympäristöjen uudelleenkäyttö mahdollisuutena.

Soini, Heli, 2002. Raisio yhtiön historiaa ja nykypäivää lyhyesti.